

Мария Попова

ЗА ЗНАЧЕНИЕТО НА ЕЗИКОВАТА КАТЕГОРИЯ "СВОЙСТВО"

Лингвистичната наука дава достатъчно факти за формалното изразяване на универсалната категория свойство (което е и основанието да се говори за езикова категория свойство). Така напр. в някои от африканските езици се използват специални афикси за означаване на свойство¹; в тагалски език предикатите със значение свойство се оформят с помощта на иреално наклонение за разлика от реалното наклонение при предикатите за състояние²; в испански език конструкциите за свойство включват в състава си частицата *ser*, а за състояние — *estar*³; в английски език предикатните значения качество и състояние се представят от конструкцията със спомагателния глагол *to be* и име за разлика от предикатните значения действие, процес, събитие, при които се предпочитат прости глаголи⁴. Що се отнася до българския език, не може да се приеме, че категорията свойство има специални или поне еднозначни формални изразители, макар че редица наставки⁵, образуващи абстрактни съществителни имена, включват в семантичния си обем и това значение наред с или дори преди някои други значения⁶. Следователно в българския, а така е и в руския и в много други езици, категорията свойство има лексикосемантичен характер, т. е. проявява се чрез лексикалното значение на езиковата единица, срв. напр. в руския език прил. *молчаливый*, означаващо свойство, качество и прил. *безмолвный* — състояние⁷.

Но за разлика от очевидното изобилие на факти, показващи формалната определеност на интересуващата ни категория, въпросът за нейната семантична характеристика, както може да се съди от публикациите на редица автори, остава неизяснен. Така напр. в една от най-цитираните класификации на предикатите и предикатните изрази, а именно класификацията на З. Вендлер⁸, предикатите за свойства не са разграничени като едно от основните онтологично-семантични категории наред напр. с такива категории като действия, процеси, състояния, а са

дадени в една група и в едноредно отношение, което ние смятаме за класификационно неоснователно, с предикатите, изразяващи чувства, мисловни отношения, принадлежност, дейности в по-продължителен период от време, по-трайни отношения между субекти и обекти и т. н., обединени под общото название състояния. Като изключим нашето впечатление, че тук всъщност се включват такива предикатни значения, каквито други автори, напр. Ф. Данеш, както ще видим по-нататък, наричат статични, трябва да подчертаем, следвайки забелязаното от А. Мурелатос⁹, че тези значения отдавна преди него лингвистите са определили като несвършен вид на глагола – разбира се, в езици с граматикализация на глаголния вид за разлика от английския, въз основа на който З. Вендлер прави своята класификация.

В друга една класификация – на Фон Вригт¹⁰, която е също на логическа основа и се отнася към проблематиката “Философия на действието”, отново категорията свойство не е обособена самостоятелно. В т. нар. от него трихотомия на фактите, т. е. сред трите категории състояния на нещата, процеси и събития, мястото на свойствата е пак при състоянията.

Но не само в логическите, а и в редица лингвистични класификации категорията свойство не е ясно разграничена¹¹ от останалите предикатни (признакови) категории. Така напр. Ф. Данеш¹² разделя глаголните значения най-напред на статични (ситуачни) и динамични (деятелни), а след това в границите на статичните са включени и значенията за свойство, срв. “Ситуачните (статичните) глаголи изразяват статично разбрано отношение, каквото е съществуването, разположението в пространството, отношението на притежание, носителството на свойство или състояние, отношението на различие, сходство, еднаквост и т. н.”¹⁴. Също така Дж. Лайънз, макар да спира специално вниманието си на свойствата като една от основните онтологични категории наред с категориите лица, предмети, действия (вкл. събития и процеси)¹⁵, в общата класификация на предикатните значения не я включва самостоятелно, а както и предходните автори – в неразчленен вид заедно със състоянията¹⁶.

Като обособена категория намираме свойствата едва в класификациите на Т. В. Булигина¹⁷ и О. Н. Селиверстова¹⁸. Класификацията на Селиверстова¹⁹ няма да използваме пряко в работата си поради две причини: едната е, че тя е от естествен тип²⁰, предполагащ преплитане на класификационните основания, което ще усложни нашата задача, и втората е, че не смятаме за необходимо отделянето на значенията “клас и връзка”²¹, което е предназначено за генеричните ситуации. Но отделни моменти в нея определено привличат вниманието ни с основателно намерени решения или с оригинални постановки. По-особен интерес с оглед на нашата цел представлява мястото на категорията свойство в класи-

фикацията на Т. В. Булигина и най-вече признакът, чрез който тя е противопоставена на всички други признакови категории, означени с общото название явления.

Горепосочените класификации, както и някои други, които сега не споменаваме, поставят редица въпроси във връзка с интересуващата ни категория, на които тук нямаме възможност да се спираме. Но не можем да не отбележим, че възникналият в практиката въпрос за неизяснеността ѝ се потвърждава напълно. А тази изясненост, както личи от редица трудове, е причина за интуитивното използване (т. е. без предварително приета дефиниция) на категорията свойство в конкретните лингвистични изследвания.

Затова тук си поставяме за цел да определим, макар и само с оглед използването му в конкретните изследвания, ядрото в семантичната ѝ структура, за което приемаме, че поради отражателната същност на езика е от универсален характер и може да се смята за онтологична основа на обобщеното лексикално значение свойство. Конкретизираме я в задачата да установим тези негови семантични компоненти (признаци), за които е очевидно, че са отражение на онтологични признаци. В разбирането си за онтологичната категория като "елементарна познавателна категория, която възпроизвежда реални моменти от обективната действителност"²² се позоваваме на С. Д. Кацнелсон. Но неговото схващане за фиксираността ѝ в граматичната структура на езика²³ приемаме в по-общ смисъл, а именно, че: 1) Отражението на онтологичните категории в граматичната структура на езика е опосредствувано чрез неговата семантична структура; 2) Не във всеки език всяка онтологична категория е фиксирана в граматичната му структура – за достатъчно се смята наличието на формалнограматични изразители дори само в един конкретен език. А що се отнася до интересуващата ни категория, по-горе приведохме факти за фиксираността ѝ в граматичната структура на редица езици.

Понятието *онтологичен признак* определяме в два аспекта: първо, в отношението му с онтологичната категория, и второ, в отношението му със семантичния компонент (признак). По отношение на онтологичната категория онтологичният признак е нейна съставна част, т. е. отношението е част: цяло, или всяка онтологична категория се състои от определени признаци. Така напр. С. Колковска установява, че онтологичната категория процес се състои от следните признаци: локализираност във времето, продължителност във времето и наличие на постепенно изменение²⁴. По отношение на семантичния признак – ако под онтологичен признак разбираме елементарна характеристика на битието, възприемана от съзнанието, а под семантичен признак – елементарна характеристика, съществуваща в езиковото семантично пространство, то ясно е, че онтологичният признак се отразява в лексикалното значение и изобщо в езико-

вото значение чрез семантичния признак. По такъв начин в нашето разбиране онтологичният признак се отнася за битието²⁵, наблюдавано или изследвано от съзнателния субект – човека, а семантичният признак – за семантичното пространство на езика. От това следва, че в лексикалното значение на езиковите единици, назоваващи обекти от битието, онтологичният и семантичният признак съвпадат. А от семантичната теория е известно, че един от пластове²⁶ в лексикалното значение, който напр. Л. А. Новиков нарича “образ, отражение на нещо”²⁷, е именно отражението на обективния свят в семантиката на лексемата или израз на единството между онтологично, гносеологично и семантично в езиковата система. Това именно дава основание онтологичните признаци да се съотнесат, дори приравнят с този тип семантични признаци в лексикалното значение.

Да се уточнят онтологичните характеристики на дадена семантична категория, “е сложен проблем, част от извънредно трудната задача за класифицирането на формите на битието...” и “задълбоченото изучаване на този проблем е извън целите и проблематиката на една езиковедска работа”²⁸. Затова за нуждите на своите изследвания лингвистите използват редица повече или по-малко опосредствувани начини за определянето им. Така напр. Дж. Лайънс се позовава на своето собствено “онтологично предположение за това, което има в света, т. е. на наивния реализъм”²⁹. При определяне на онтологичните признаци на езиковата категория процес С. Колковска също се основава на наивния реализъм, но в по-обобщен смисъл, а именно като използва онтологичното предположение на обобщеното човешко съзнание, отразено в речниковите дефиниции на общоупотребимата дума процес в различните езици³⁰.

За намиране на онтолого-семантичните признаци на категорията свойство тук ще си послужим както със своето, така и с онтологичното предположение на цитираните по-горе езиковеди Ф. Данеш, Дж. Лайънс, Т. Булигина, О. Селиверстова и др. Към това ще добавим категориите на Аристотел, но в тълкуването им от И. Далберг, която към десетте Аристотелеви категории прибавя още две и получава четири групи от по три категории: същности, включваща категориите принципи, материални обекти и нематериални обекти; характеристики – качества, количество и отношения; дейности – операции, процеси и състояния; дименсии – време, място и позиция³¹. В така създадената от нас класификация на понятийно-семантичните категории³² ще намерим мястото на категорията свойства и чрез метода на компонентния анализ в съпоставка с другите категории по принципа на семантичните опозиции ще установим диференциалните ѝ признаци. Тъй като трудът, в който е направена класификация на понятийно-семантичните категории, още не е публикуван, налага се тук да я представим схематично в най-общ и в най-съкратен вид.

На наивнореалистична класификация подлагаме всички обекти³³ от битието и мисленето. Според първия класификационен признак [\pm съществуване в битието] обектите се разпределят в двете най-обобщени групи категории: онтологични категории, характеризиращи се с признаци [+ съществуване в битието] и конструирани категории – с признака [- съществуване в битието], т. е. съществуване в мисленето. Според признака си [+ съществуване в битието] свойствата се отнасят към онтологичните категории. По втория класификационен признак [\pm самостоятелност на съществуването] онтологичните категории се подразделят на същностни [+ самостоятелност на съществуването] и признакови, предикатни [- самостоятелност на съществуването]. (Според този признак и конструирани категории от своя страна се подразделят на теоретични, маркирани положително и операторни, маркирани отрицателно.) Според третия и четвъртия признак, които са [\pm ограниченост във времето] и [\pm промяна] признаковите категории се подразделят на действия, състояния, отношения и характеристики. С признаците [- ограниченост във времето] и [- промяна] се определят категориите, които наричаме характеристики. Към тях отнасяме свойството и количеството, които от своя страна се разграничават помежду си по признака [\pm бройност, \pm измеримост]. И така, основните, конституиращите признаци на категорията свойство³⁴ са: [+ съществуване в битието], [- самостоятелност на съществуването], [- ограниченост във времето] и [- промяна], [- бройност, - измеримост]. Ще се спрем поотделно на всеки един от тях, като ги означим и с лексикалните им названия, образувани с представките *не-* или *без-* в случаите, когато са маркирани отрицателно.

I. [+ Съществуване в битието].

Съдържанието на този признак най-ясно може да се изрази чрез съпоставката на категорията свойство с конструирани категории, които са маркирани отрицателно спрямо него. Конструирани категории, както отбелязахме по-горе, се разделят на две групи: теоретични категории, чиито отразявани обекти съществуват самостоятелно, и операторни категории, чиито отразявани обекти не съществуват самостоятелно. Категорията свойство се разграничава и от теоретичните, и от операторните категории по признака [\pm съществуване в битието], но се сближава с операторните категории по признака [- самостоятелност на съществуването]. И затова тук ще се ограничим само със сравнение по отношение на тях, и то в най-общ смисъл.

Под наивнореалистичния признак [+ съществуване в битието], с който се характеризира категорията свойство (както и всички останали същностни и признакови категории), ще разбираме елементарния факт,

че даденият обект, абстрахиран чрез мисленето и означен чрез езика, съществува в природата или в обществото независимо от тях. По това тя се различава от операторните категории, които означават обекти, получени в резултат от мисловни операции, свързани с подреждането на отношенията между обектите, срв. напр. лексемите-оператори *род, вид, сорт, квантор, категория, множество* и т. н.³⁵

II. [- Самостоятелност на съществуването] или несамостоятелност на съществуването.

Съдържанието на този признак отразява задължителната връзка на свойството с друг обект от битието, което означава, че свойството не може да съществува само за себе си или само по себе си, а винаги само като характеристика, като аспект на друг обект, било то същина, действие или състояние. Той се съотнася с компонента 'носител на свойство' в лексикалното значение на езиковата единица, назоваваща свойство. По принцип този носител се отразява в речниковите дефиниции на лексемите като клас или класове от обекти – лица, предмети, действия, които притежават даденото свойство. Като изключим несвършенствата на лексикографската практика, която не е застрахована от грешки и пропуски, бихме могли да обърнем внимание на друг един факт във връзка с носителя на свойство, а именно, че той може да остане напълно извън дефиницията или да не бъде отразен достатъчно пълно в нея, но не и извън лексикалното значение, което го отразява като елемент от значението на говорещия колектив. Това е така, тъй като, както отбелязва Д. Милер, "лексиконът притежава когнитивна структура само затова, че тя се явява неразривна част от всичко онова, което човек знае и в което вярва... Едва ли е възможно да се начертае разграничителна линия между лексикалната информация, представена от думата, и общата система от знания, в която се помещава концептът, изразяван от думата..."³⁶.

Езиковата значимост на този признак се появява в задължителната лексико-семантична съчетаемост на лексемите със значение свойство. Забележителен в това отношение е фактът, че съчетаемостта е задължителна не само при прилагателните, наречията (типични изразители с категориалната си семантика, като части на речта на категорията свойство) и глаголите, които са синсемантични в семантико-синтагматично отношение. Съществителните имена за свойство независимо от или в противоречие с автосемантичната си природа като части на речта също имат задължителна съчетаемост с лексема, която назовава носителя, респ. класа носители на това свойство. В българския език на синтагматично равнище от синтактично гледище съчетаемостта на прилагателните и наречията в тези случаи е пасивна, т. е. те се присъединяват към лексе-

мата, назоваваща носителя на свойство като синтактично зависими, но семантично определящи компоненти, срв. *бял сняг, бяло лице, бяла къща; тича бързо, четете бързо, мисли бързо*; на съществителните – е активна, т. е. те привличат, изискват синтактична връзка с лексемата, назоваваща носителя на свойство, която е зависима в синтактично, но също определяща в семантично отношение, срв. *белотата на снега* и *снежната белота* с дълбока структура 'снегът е бял'. Що се отнася до глаголите, означаващи свойство, в зависимост от теорията, според която се трактуват – вербоцентричната или субектоцентричната, съчетаемостта може да се определя двояко – като пасивна при приемането на централната роля на субекта или като активна при приемането на централната роля на глагола-сказуемо в изречението. В семантично отношение обаче лексемата глагол, означаваща свойство, също е определяща, т. е. тя характеризира субекта.

Логико-семантичната съчетаемост на дадена единица за свойство е отражение и на онтологичната обусловеност на компонента 'носител на свойството', поради което е универсална, срв. напр. носител на свойството 'интелигентност' може да бъде само живо същество, по-точно лице, поради което съчетаемостта на лексемата, означаваща свойството 'интелигентност' (в пряк, конкретен смисъл, изключващ метафорична употреба, както е напр. при *интелигентна машина*), във всички езици ще бъде с лексема, означаваща лице; носител на свойството 'твърдост' (в конкретен смисъл) може да бъде само нещо като предмет или вещество, поради което се очаква съчетаемостта на тази лексема във всички езици да бъде с лексема, означаваща предмет или вещество. В същото време обаче лексикалната съчетаемост, т. е. съчетаването само с лексеми от определен списък, назоваващи носителя на свойство, е вече явление от чисто езиков характер и поради това не се отнася към онтологичната обусловеност на категорията, поради което е явление, индивидуално за отделните езици.

По този свой признак, а именно несамостоятелност на съществуването, категорията свойство се разграничава от категориите за същности – живи същества, предмети, вещества, място, време, които се характеризират с онтолого-семантичния признак самостоятелност на съществуването, респ. отсъствие на носител като компонент в лексикалното им значение и се сближава с другите признакови категории, които също се характеризират с несамостоятелност на съществуването и респ. наличие на носител.

III. [- Ограниченост във времето], т. е. неограниченост във времето.

Този онтолого-семантичен признак, който в разгърнат вид е неограниченост на съществуването на даденото свойство във времето, ще обясним във връзката му с неговия носител, за които по-горе отбелязахме, че е задължителен конституиращ признак за дадената категория.

Щом е очевидно, че даден обект от битието или мисленето съществува във времето, следва да приемем, че някои от неговите признаци съществуват през цялото това време, а други – само в определен момент, по-кратък или по-продължителен, от това време на неговото съществуване. Първите признаци, които съществуват през цялото това време, през което съществува обектът (т. е. постоянни признаци), определяме като неограничени във времето, а вторите, които съществуват само в даден момент от времето (т. е. временни признаци), през което съществува обектът-носител, като ограничени във времето. В такъв случай свойството е от тези признаци, които съществуват с обекта през цялото време на неговото съществуване “като готова даденост, която влиза в параметрите на обекта”³⁷. На този признак обръщат внимание и други автори, които използват различни термини. Всички те обаче отбелязват факта, че онтологически свойствата съществуват “въобще или в течение на някакъв отрязък от времето”, без да се локализируют непосредствено върху оста на времето³⁸. Т. В. Булигина нарича този признак “нелокализираност във времето” и в корелацията му с признака “локализираност във времето” го поставя на най-високото равнище при класификацията на предикатните значения, разпределени според него на с в о й с т в а и я в л е н и я. Й. Фалк, а след него и Е. Волф го наричат неизменяемост във времето, но както ще видим по-нататък, в нашата класификация признакът [- промяна], т. е. неизменяемост, има друга стойност.

За разлика от предходния признак несамостоятелност на съществуването, който показва онтологичната прилика на категорията свойство с другите признакови категории, този признак неограниченост във времето подчертава различието ѝ спрямо тях (вкл. и спрямо категорията състояние, от който, както видяхме, редица автори не я разграничават), срв. *Дървото е високо*, където признакът ‘висок’ е неограничен във времето, той ще съществува дотогава, докато съществува неговият носител, в дадения случай даденото дърво – или казано по друг начин, дървото ще бъде винаги високо, т. е. притежава признак ‘висок’ през цялото време на своето съществуване. Но в *Дървото се раззеленява всяка пролет* признакът ‘става зелен, като се покрива с листа – разлиства се’ означава процес, който е ограничен във времето: дървото е високо и през пролетта, и през есента и т. н. във всеки момент от своето съществуване, но се разлиства само през определен/и/ период/и/ от времето на своето съществуване, в резултат от което признакът ‘висок’ може да се определи като неограничен, а признакът ‘раззеленява се’ – като ограничен във времето.

Този онтолого-семантичен признак “неограниченост във времето”, освен че заема мястото в ядрото, т. е. интенционала на лексикалното

значение на езиковите единици, означаващи свойство, има своето отражение и в техния екстенционал, т. е. в тази област, която отразява връзките на дадения обект с другите обекти от битието и мисленето. В първия аспект, онтологически погледнато, изчезването на признака е свързано с изчезването на обекта – негов носител. От друга страна, ако добавим и мисълта на Й. Фалк и Е. Волф в цитираните по-горе трудове за класифициращата роля на предикатите за свойство, трябва да изтъкнем, че в езиковия си израз този признак се проявява най-ярко в съчетаемостта на качествените прилагателни имена, чрез която: От една страна, обектите се разграничават от еднаквите им по същност, срв. *добър човек – лош човек, бели, сини, червени и зелени чадъри*: при наличието на еднакви обекти с антонимните свойства *добър – лош* и с еднородните *бял, син, червен, зелен* се разграничават два вида човеци и четири вида чадъри. От друга страна, обектите, различни по същност, се сближават чрез възможността им да притежават едно и също свойство, спр. *бяло лице, бяло сирене, бяла стена, бяло сияние*, т. е. различните същности *лице, сирене, стена, сияние* се сближават помежду си според свойството 'бял'.

В семантичното пространство на езика този признак е в тясна връзка с признака нефазовост на проявлението, който от своя страна има смисъл в корелацията фазовост/нефазовост. В обобщената ни представа за фазовост включваме този компонент от лексикалното значение, който показва последователност от фази, а под нефазовост – липсата на такива фази. Именно семантичният признак нефазовост е в съответствие с онтологичния признак цялостност на съществуването, двата заедно кореспондират пряко с признака неограниченост във времето. Като обяснение за този признак ще приведем примера на З. Вендлер с отглаголното съществително от глагола *тичам* в съпоставка с отглаголното съществително от гл. *зная*: "тичането, писането и под. – това са процеси, протичащи във времето, т. е. състоящи се грубо казано, от последователни фази, следващи една след друга във времето. В действителност човек, който тича, повдига левия си крак в един момент, отпуска го в следващия момент, след това повдига другия крак, отпуска го и т. н. Но макар че по отношение на някое лице може да бъде истинно това, че то знае нещо в дадения момент или в течение на определен период, знаенето не е протичащ във времето процес..."³⁹.

Според този признак [±фазовост] О. Н. Селиверстова разграничават действията и процесите, притежаващи фазовост, от свойствата и предметите, непритежаващи фазовост, срв. "Отличителна черта на действията и процесите може да се счита това, че те съществуват във фази, т. е. във всеки отделен момент от времето съществува само отделна фаза на действието или процеса, а не действието, процеса в неговата

цялост. По такъв начин във всеки следващ момент действието, процесът като че ли изчезват и отново се създават, или с други думи, една фаза непрекъснато преминава в друга, т. е. действието и процесът получават своята цялостност само в рамките на целия този отрязък, докато имат място в него... По този признак те се отличават от предметите и свойствата, които се възприемат като съществуващи във всеки момент от времето в цялост”⁴⁰. Такова противопоставяне по фазовост/нефазовост е прието и от В. Хетл, който го свързва с разграничението между действие и състояние; също от Б. Комри и от Дж. Лайънз, които обаче под фазовост разбират изменяемост във времето. Затова се налага да подчертаем, че изменяемостта/неизменяемостта във времето в нашето разбиране е друг признак, който не съвпада с фазовостта/нефазовостта, както ще видим по-нататък.

IV. [- Промяна], т. е. неизменяемост.

В най-общ смисъл признакът неизменяемост според нашето разбиране не съответствува на признака статичност от корелацията статичност/динамичност в споменатите по-горе класификации. Но тъй като този признак се тълкува различно от различните лингвисти⁴¹, тук ще търсим неговото съдържание въз основа на противопоставянето [±промяна] в нашата класификация на обектите, отчитайки онтологичната му обусловеност. В такъв случай под промяна ще разбираме изменение при някой от участниците в ситуацията, което е характерно за процесите и събитията, срв. *преобразувам* – *преобразуване* със значение ‘превърщам дадено нещо в друго нещо’, *патинирам* – *патиниране* ‘покривам повърхността на нещо с определено вещество’, *изработвам* – *изработване*, *разпределям* – *разпределяне*, *премествам* – *преместване* и т. н., в чиито значения е налице елемент, който показва, че настъпва някаква промяна. Отрицателната маркираност на признака означава липсата на каквато и да е промяна в който и да е от участниците в ситуацията – нито в същността му, нито на повърхността му, нито в местоположението му и т. н., срв. *съществувам* – *съществуване*, *зная* – *знаене*, *устойчив* – *устойчивост*, *съвместим* – *съвместимост* и т. н. По този признак категорията свойство се сближава с категорията състояние, което вероятно е и основанието за повечето автори да ги разглеждат в неразчленен вид, особено след като са го приели за основен класификационен признак, както е напр. при Ф. Данеш.

V. [- Броимост, - измеримост], т. е. неброимост, неизмеримост.

Както се вижда от приетата тук класификационна схема, категориите, означени с общото название характеристики, т. е. количествените и качествените характеристики, респ. количеството и свойството се обединяват според еднаквостта на признаците, които разгледахме досега. Разграничават се само по признака [± броимост, ± измеримост]. Този

признак вземаме в неговото съдържание така, както е определено в трудовете на Ст. Буров и Ст. Гърдев⁴². По такъв начин броят се свързва с възможността за аритметично изброяване на дискретни обекти, каквито са напр. физическите тела, както и с кратността на действията, процесите и състоянията, които могат да се мислят като произвеждани различен брой пъти⁴³. Другият му съставен признак, който сме нарекли измеримост, се отнася за количествената определеност на веществата, които, както отбелязва Ст. Буров, не могат да се броят поради тяхната недискретност, но могат с помощта на партиципацията да бъдат сведени до дадена мерна единица⁴⁴.

Категорията свойство е маркирана отрицателно спрямо този признак поради факта, че като недискретни обекти свойствата не могат нито да се броят, нито да се измерват чрез дадени мерни единици. В това отношение обаче трябва да обърнем внимание на два факта, отбелязани в литературата, които дават основание за определени изводи относно количествената определеност/неопределеност при езиковите единици, изразяващи свойство. Единият факт е, че признаците, респ. свойствата, могат да се разглеждат в количествен аспект само посредством съпоставянето им, посредством сравнението с проявлението им при друг предмет, при същия предмет в друго време, в сравнение с проявлението на друг признак и пр.⁴⁵ От това следва, че от една страна, носителите на свойство могат да бъдат сравнявани помежду си според неговата интензивност, срв. *Диамантът е по-твърд от рубина*; от една страна, самите свойства могат да бъдат сравнявани помежду си, срв. *Твърдостта на диаманта е по-важна от ковкостта на желязото*. Другият факт произтича от отношението между признака интензивност и признака неизменяемост във времето, характерен за категорията свойство според приетата тук нейна трактовка. Във връзка с възможността изрази от типа "все повече и повече" (респ. "все по-малко и по-малко") да се съчетават с предикатите, означаващи свойство, възниква основанието някои автори да разглеждат тези изрази като показател за изменяемост във времето при свойствата⁴⁶. Но подобно на З. Вендлер и Т. Л. Булигина тези изрази ще разглеждаме само като интензификатори на свойството, които не променят неговата неизменяемост във времето. Обяснението за тези две схващания намираме във връзка с въпроса за видовете изменения, на които може да бъде подложен даден обект, вкл. и свойството. Доколкото развитието на свойството може да бъде качествено и количествено, то предполага се, че не всяко развитие, респ. изменение води до промяната на дадения признак в друг и съответно до преминаването на категорията свойство в друга категория, обикновено в процес. Но ако качествено развитие на свойството води до друга категория, количественото развитие остава в

границите на самата категория и може да се разглежда като интензификация, респ. минимализация на признака, т. е. става въпрос за същия признак, но в по-голямо или по-малко количество, в по-висока или в по-ниска степен.

И така, в ядрото на семантичната структура на категорията свойство влизат следните диференциални признаци: [+ съществуване в битието]; [- самостоятелност на съществуването], т. е. несамостоятелност на съществуването; [- ограниченост във времето], т. е. неограниченост във времето; [- промяна], т. е. неизменяемост и [- броимост, - измеримост], т. е. неброимост, неизмеримост.

Те се определят от нейното място в семантичното пространство на езика, което от своя страна е резултат на следните противопоставяния:

– по един признак – с категориите: количество по признака неброимост, неизмеримост; състойни е по признака неограниченост във времето; отношени е по признака неизменяемост; същностните категории¹⁷ по признака несамостоятелност на съществуването; операторните категории по признака съществуване в битието;

– по два признака – с категориите: действие по признаците неограниченост във времето и неизменяемост; тюретичните категории – по признаците съществуване в битието и несамостоятелност на съществуването.

В заключение ще отбележим, че тук са представени само конституиращите онтолого-семантични признаци на категорията. Другите видове семантични признаци и техните отношения са предмет на по-нататъшни проучвания.

БЕЛЕЖКИ

¹ Срв. Семантическите типове предикатов. М., 1982, с. 352, 353.

² Пак там, с. 354.

³ Срв. А. В. Супрун. Грамматика и семантика простото предложение. М., 1977, с. 142; J. Ealk. Ser y ester con atributos abjectivales. Upsala, 1979; Л. И. Лухт. Состояния и признаци. Оценки состояний. – В: Семантическите типове предикатов, с. 343, 344.

⁴ Срв. А. Г. Елисеева, О. Н. Селиверстова. Семантическите типове предикатов в английскиот јазыке. – В: Семантическите типове предикатов, с. 164, 213.

⁵ Срв. напр. наставките *-ост/-ест, -ина, -ство, -ота, -щина, -изъм, -лџк*: *младост, тџгрдост, свежест, бџрзина, студенина, јуначество, геройство, доброта, топлота, човџщина, дяволщина, провинциализъм, психологизъм, бабаитлџк*.

⁶ Срв. напр. *богатство* (предметно значение), *гражданство* и *духовенство* (събирателно значение за лица).

⁷ Т. В. Булигина. К построению типологии предикатов в русском языке. – В: Семантические типы предикатов, с. 26.

⁸ Z. Vendler. Verbs and times. The Philosophical Review 66, 1957, p. 143–160.

⁹ A. P. Mourelatos. D. Events, processes and states. Syntax and semantics vol. 14: Tense and aspect, New York, Academic Press, 1981 – цит. по К. Кабакчиев. Видът в английския език. С., 1992, с. 31.

¹⁰ G. H. Von Wright. Norme and Action. A logical inquiry. London, 1963.

¹¹ Специално отбелязваме, че тук не става въпрос за преливността на категориите, която по принцип отчитаме, но която с оглед на нашите цели в този случай не представлява интерес.

¹² E. Daneš. Pokus o strukturní analýzu slovesných významů. – In: Slovo a slovesnost, 1971, č. 3, p. 193–206.

¹³ Що се отнася до изразяването му, Ф. Данеш отбелязва, че в повечето случаи се използва същинската копула *být* в съчетание с именен предикат – Цит. съч., с. 184.

¹⁴ E. Daneš. Цит. съч., с. 184.

¹⁵ J. Lyons. Semantics, vol. 2, Cambridge University press, Cambridge, London – New York – Melbourne, 1977, p. 440.

¹⁶ Пак там, с. 483.

¹⁷ Т. В. Булигина. Цит. съч., с. 7–85.

¹⁸ О. Н. Селиверстова. Второй вариант классификационной сетки и описание некоторых предикатных типов русского языка. – В: Семантические типы предикатов, с. 86–157.

¹⁹ В класификацията на О. Н. Селиверстова са определени следните семантични типове предикати: 1) действие, 2) процес, 3) състояние, 4) качество, 5) разположение в пространството, 6) потенциалност, 7) класове и връзки 8) резултати и факт, срв. цит. съч., с. 151.

²⁰ За разликата между класификациите от логически и от естествен тип вж.: А. Я. Шайкевич. Гипотезы о естественных классах и возможность количественной таксономии в лингвистике. М., 1980.

²¹ Тук се позоваваме на Дж. Лайънз в разбирането му за единството на генеричната и индивидуалната ситуация при отражението им в предикатното значение. Това схващане се основава на онтологичното предположение, че едно и също събитие може да се прояви или се появява в няколко различни места не само в различно време, но и в едно и също време (за разлика от същностите и индивидите, които не могат да бъдат на два различни места в едно и също време). И по-точно срв.: “Това, което този факт означава в действителност, е, че няма разлика, която да бъде очертана между една индивидуална и една генетична (обобщена) ситуация” – J. Lyons. Цит. съч., с. 444.

²² С. Д. Кацнельсон. Типология языка и речевое мышление. Ленинград, 1972, с. 171.

²³ Пак там, с. 171.

²⁴ С. Колковска. Термини за процеси в съвременния български книжовен език. Канд. дис., С., 1992, с. 39.

²⁵ Използваме думата *битие* поради факта, че под битие се разбира природата и обществото, но не и мисленето, за разлика напр. от думите *действителност*, *обективна действителност*, в чието значение се включват природата, обществото и мисленето.

²⁶ За пластовете в лексикалното значение вж. напр. Л. М. Васильев. Проблема значения и вопросы синонимии. – В: Лексическая синонимия, М., 1967, с. 16, 17.

²⁷ Л. А. Новиков. Семантика русского языка, М., 1982, с. 87.

²⁸ С. Колковска. Цит съч., с. 37.

²⁹ J. Lyons. Цит съч., с. 443.

³⁰ С. Колковска. Цит съч., 37–39.

³¹ I. Dahlberg. Knowledge Organization and Terminology: Philosophical and Linguistic Bases. – International Classification, 19, 1992, 2, p. 68.

³² М. Попова. Понятийно-семантичните категории на терминологията (ръкопис).

³³ *Обект* тук се взема като най-общо понятие, в което се включват и явленията.

³⁴ Във връзка със синонимната употреба на лексемите *свойство* и *качество* отбелязваме, че тук ще използваме само *свойство* поради многозначността на *качество*, която е отбелязана в речниците и на която по-подробно спира вниманието си М. Чоролеева – Българско-полска съпоставителна граматика, т. 3. Семантичните категории количество и степен. С., 1994, с. 189, 190.

³⁵ По-подробно за операторите и техните видове вж.: Е. Л. Гинзбург, Г. Е. Крейдлин. Родо-видовые отношения в языке (таксономические операторы). – Научно-техническая информация, сер. 2, 1982, № 8, 24–31; Родо-видовые отношения в языке (лексические и семантические варианты видовых операторов). – Научно-техническая информация, сер. 2, 1982, № 10, 27–31; П. Петров, Г. Димитрова, П. Радева. Йерархичните оператори – пред съпоставителен анализ. – Съпоставително езикознание, 1992, № 4, 45–52.

³⁶ G. Meller. Semantic Relations among Words. Linguistic Theory and Psychological Reality (ed. by M. Halle, J. Brensnan, G. Miller). Cambridge, Mass. – London, p. 83 – Цитирая по В. Звегинцев. Прагматика, семантика и естественный язык. – Съпоставително езикознание, 1985, № 5, с. 46.

³⁷ О. Н. Селиверстова. Цит. съч., с. 99.

³⁸ Пак там, с. 82; А. Г. Елисеева, О. Н. Селиверстова. Цит. съч., с. 211.

³⁹ Z. Vendler. Цит. съч., с. 45.

⁴⁰ О. Н. Селиверстова. Цит. съч., с. 94.

⁴¹ Срв. напр. Л. В. Щерба, който отъждествява признака статичност със състояние: Языковая система и речевая деятельность, Москва – Ленинград, 1974; Дж. Лейкоф, а след него и О. Н. Селиверстова, които дават операционално определение на синтактично равнище – невъзможност да образуват Continuous в английския език: G. Lakoff. On the Nature of Syntactic Irregularity. Indiana Univ. diss., 1966 – цитиран по О. Н. Селиверстова. Цит. съч., с. 109, 110; Б. Корпони и др. автори го отъждествяват с неактивност на субекта и за стативни смятат тези предикати, които означават свойство, което не се появява по волята на своя носител: В. Корпонау. Adjectival Constructions in English, Angol Filologiai, Tanulmányok, Hungarian Studies in English, XI, Debrecen, 1977; Л. Л. Буланин – с именния статив, който разграничава от глаголни пасив: К соотношению пассива и статива в русском языке. – В: Проблемы теории грамматического залога, Ленинград, 1978, с. 197, 198; Ф. Данеш – чрез изброяване на тематичните групи статични глаголи: F. Daneš. Цит. съч., с. 184.

⁴² Ст. Буров. Към въпроса за степенуването на прилагателните имена и наречията в съвременния български книжовен език. – Български език, 1982, № 2, 104–110; Степените за сравнение в българския език като обект на функционалната морфология. – Трудове на Великотърновския университет “Св. Кирил и Методий”, Филологически факултет, т. XXI, кн. 2, 1985/1986, С., 1986, 151–170; Асиметрия на форма и значение в парадигмата на съществителните по число. – Език и литература, 1990, №1, 20–26; Веществените съществителни в количествен аспект (Езикови средства за изразяване на дискретност на вещественния континуум). – Български език, 1990, № 2, 114–120; Ст. Гърдев. Квантификацията в съвременния български книжовен език (Функционално-семантичен анализ на средствата за изразяване на количество. Върху материал от книжовната разговорна реч). Ръкопис на канд. дис., Велико Търново, 1995.

⁴³ Ст. Гърдев. Цит. съч., с. 36.

⁴⁴ Ст. Буров. Веществените съществителни..., с. 114.

⁴⁵ Ст. Буров. Степените за сравнение...; Ст. Гърдев. Цит. съч., с. 38.

⁴⁶ О. Н. Селиверстова. Цит. съч., с. 135.

⁴⁷ Същностните, теоретичните и операторните категории вземаме в обобщен и неразчленен вид, тъй като допълнителните им диференциации тук нямаме възможност да обсъждаме.